

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI BOSH PROKURATURASI
HUZURIDAGI IQTISODIY JINOYATLARGA QARSHI
KURASHISH DEPARTAMENT

“RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA IQTISODIY
XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI TO‘PLAMI

FUQAROLAR PLASTIK KARTALARI KIBRXAVFSIZLIGINI TA’MINLASH
TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH” (MY CARD MOBIL ILOVASI)

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA SUN'IY INTELLEKT

Ilmiy elektron jurnal

*Elektron nashr. 329 sahifa.
2026-yil, fevral.*

Bosh muharrir:

Mo'minov Baxodir Boltaevich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Nasimov Rashid

Muharrir:

Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Musahhih:

Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Dizayner:

Egamberdiyev Elyor

Tahrir hay'ati:

1. Mo'minov Bahodir (hay'at raisi)	12. Xamza Eshankulov (O'zbekiston)
2. Rashid Nasimov (hay'at raisi o'rinbosari)	13. Iles Xujayarov (O'zbekiston)
3. Marat Raxmatullayev (O'zbekiston)	14. Mexriddin Raximov (O'zbekiston)
4. Muxammadjon Musaev (O'zbekiston)	15. Murodjon Sultanov (O'zbekiston)
5. O'tkir Xamdamov (O'zbekiston)	16. Bekmurodov Ulug'bek (O'zbekiston)
6. Ali Xikmet (AQSh)	17. Alisher Qobilov (O'zbekiston)
7. Dmitriy Rodionov (Rossiya)	18. Iroda Abdullaeva (O'zbekiston)
8. Dilnoza Muhammadieva (O'zbekiston)	19. Burova Ekaterina (Rossiya)
9. Gayrat Ishanxodjaev (O'zbekiston)	20. Xodiyeva Gulmira (O'zbekiston)
10. Nodir Rahimov (O'zbekiston)	21. Sultonboyeva Munira (O'zbekiston)
11. Akmal Abdusalomov (J. Koreya)	

Jamoatchilik kengashi:

1. Gul Tokdemir (Turkiya)	8. Olga Dzyabenko (Ispaniya)
2. Umid Axmedov (Daniya)	9. Stefani Estlund (Lyuksemburg)
3. Marko Porta (Italiya)	10. Sanjar Iskandarov (O'zbekiston)
4. Xristo Beloov (Bolgariya)	11. Aydos Sarsembayev (Qirg'iziston)
5. Muxriddin Muhitdinov (J.Koreya)	12. Svetomir Vasilev (Bolgariya)
6. Boshtyan Brumen (Sloveniya)	13. Pap Solt (Vengriya)
7. Bibigul Koshoeva (Qirg'iziston)	

MUNDARIJA

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MOLIYA SOHASINING INNOVATSION RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI	7
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, Mamadyarovna Go'zal Norboyevna	
MOLIYAVIY INKLYUZIYA VOSITALARI ORQALI CHEKKA HUDUDLARDA IQTISODIY FAOLLIKNI OSHIRISH MEXANIZMLARI.....	13
Eshov Mansur Po'latovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BOSH PROKURATURA HUZURIDAGI IQTISODIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISH DEPARTAMENTI FAOLIYATI VA UNING MAMLAKAT IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI O'RNI.....	20
Babadjanov Atxam Axmadjanovich	
ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ.....	26
Ахмедов Самандар Сайфуллоевич	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA BOJXONA XIZMATINING FISKAL FAOLIYATIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI. 32	
Farxodov Farrux Furqatovich, Toshpo'lotova E'zoza Latifjonovna	
SOLIQ MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOT ULUSHINI QISQARTIRISH YO'LLARI	38
Mamatkulov Salimjon Raxmonkulovich	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA BOJXONA TO'LOVLARINI UNDIRISHNI RAQAMLASHTIRISHNING AYRIM MASALALARI	43
Pardayev To'liqin Nasirovich	
QARZ MUNOSABATLARINI RAQAMLASHTIRISH: IQTISODIY VA HUQUQIY MUNOSABATLARDAGI AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI	47
Quramboev Jamshid Rashid o'g'li	
EVALUATING THE EFFICIENCY OF COMMERCIAL BANKS IN UZBEKISTAN USING A MULTIPLE LINEAR REGRESSION MODEL.....	50
Rakhimberdiev Kuvonchbek Bakhtiyorovich	
TASHQI SAVDO OPERATSIYALARIDA DEBITOR QARZDORLIKLARNI BOSHQARISHNING RAQAMLI MODEL VA RISK- MONITORING TIZIMI	56
Tashmuxeamedov Dilmurod Mirabzalovich	
WAYS TO REDUCE THE RISK OF DIGITAL ATTACKS IN BANKING AND GOVERNMENT FINANCIAL SYSTEMS.....	62
M.N. Umarova	
MOLIYALASHTIRISH MANBALARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH KICHIK BIZNES IQTISODIY XAVFSIZLIGINI MUSTAHKAMLASH OMILI SIFATIDA.....	69
Abduxakimov Eldor Djaloliddinovich	
TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNESDA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHNING NAZARIY MASALALARI.....	76
Aliyev Yashnarjon Egamberdiyevich	
MAHALLIY GILAM ISHLAB CHIQUVCHI KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MARKETING STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH VA IQTISODIY XAVFSIZLIKDA TAHDIDLARNI KAMAYTIRISH YO'LLARI.....	81
Arziyeva Sevinch Shomurot qizi	
TASHQI SAVDODA XATARLARNI KAMAYTIRISHDA SAVDONI MOLIYALASHTIRISH VOSITALARIDAN FOYDALANISH.....	85
Babadjanov Shuhrat Atxamovich	
KORXONALAR IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING KONTSEPTUAL VA METODOLOGIK ASOSLARI.....	92
Jamoliddinov Jobirbek Bohodir o'g'li	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING METODOLOGIK JIHLATLARI.....	97
Karimov Alibek Valiyevich	
KICHIK BIZNES KORXONALARIDA ISHLAB CHIQUVCHI OMILLARI NOMUTANOSIBLIGINING IQTISODIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRINI BAHOLASH VA UNI BARTARAF ETISH MEXANIZMI.....	102
Kaypnazarova Gulshad Xojamuratovna	
КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В МАЛОМ БИЗНЕСЕ С ПОМОЩЬЮ SWOT-АНАЛИЗА.....	108
Набиев Бехзод Шавкатович	
TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNESNING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH HAMDA QO'LLAB-QUVVATLASHNING ILMIY-AMALIY JIHLATLARI.....	114
Tashmuxeamedova Yayra Atxamovna, Teshayev Sayimbek	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI MOLIYALASHTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	120
Toxirova Mushtariybegim Yashnarjon qizi	
QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA MOLIYAVIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH STRATEGIYASI	124

Tursunov Bobir Ortikmirzayevich, Umarova Nargiza Xoldarovna

РАЗРАБОТКА ЭФФЕКТИВНОЙ СТРАТЕГИИ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТЕКСТИЛЬНОЙ
ПРОМЫШЛЕННОСТИ..... 134

Турсунов Бобир Ортикмирзаевич

KIMYO SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISH
SAMARADORLIGINI OSHIRISH 141

Tursunxo’jayev Sardor Jamoliddin o’g’li

MAMLAKAT QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARI MOLIVAVIY XAVFSIZLIGIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLARNING
EKONOMETRIK TAHLILI 147

Umarova Nargiza Xoldarovna

YENGIL SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI..... 154

Sadriddinova Nigora

RAQAMLI MOLIVAVIY INKLYUZIYA VOSITALARI ORQALI TUMANLAR O’RTASIDAGI IJTIMOYIY FARQNI KAMAYTIRISH MODELI....
162

Xakimov Ziyodulla Ahmadovich, Tursunov Bobir Ortikmirzayevich, Adashaliyev Baxtiyorjon Valisher o’g’li

O’ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOT KO’LAMINI QISQARTIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O’RNI 170

Jaloliddinov Anvar Jaloliddin o’g’li

YASHIRIN IQTISODIYOT KO’LAMINI QISQARTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH: O’ZBEKISTON
BOJXONA ORGANLARI TAJRIBASI 176

Makamov Z.X., Soatov S.S.

RAQAMLI PLATFORMALAR ORQALI XALQARO SAVDODA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH MUAMMOLARI VA ULARNI
BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI..... 182

Muxtorov Boburmizro Bahodir o’g’li

RAQAMLI TO’LOV TIZIMLARI VA ELEKTRON HISOB-KITOBLARNING YASHIRIN IQTISODIYOT ULUSHINI KAMAYTIRISH
MEXANIZMLARI..... 188

Norsafarov Bunyodshoh Muhiddinzoda

PROSPECTIVE INDICATORS FOR MANAGING THE LEGALIZATION OF THE INFORMAL SECTOR AND INFORMAL EMPLOYMENT
IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 192

Qoraboyev Nuriddin Pardaboy o’g’li

YASHIRIN IQTISODIYOT KO’LAMINI QISQARTIRISHDA TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN AHOLIGA KO’RSATILAYOTGAN BANK
XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING RAQAMLI YO’NALISHLARI..... 196

To’patillayeva Gulnoza Sirojiddin qizi

BIG DATA TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA SOLIQ RISKLARINI ANIQLASH VA YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH
IMKONIYATLARI..... 201

Yakubova Nargiza Tursunbayevna, Maxmudov Jasurbek Ulug’bek o’g’li

SOLIQLAR YOKI BOSHQA MAJBURIY TO’LOVLARNI TO’LASHDAN BO’YIN TOVLASH JINOYATI VA UNING MAMLAKAT
IQTISODIY XAVFSIZLIGIGA TA’SIRI..... 208

Axmedov Zafar Bozorboyevich

DAVLATLARNING IQTISODIY JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHDAGI XALQARO HAMKORLIGI: XALQARO TASHKILOTLAR,
FATF STANDARTLARI VA AMALIY MEXANIZMLAR..... 213

Tashmuxeamedova Yayra Atxamovna

IQTISODIY JINOYATLARNI ANIQLASH VA ULARGA QARSHI KURASHISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYALARNING O’RNI ..221

Faxridinov Zafarjon Faxridin o’g’li, Tursunov Bobir Ortikmirzayevich, Tashmuxeamedova Yayra Atxamovna

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA AHOLINING MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI 226

Azlarova Mushtariybegim Abror qizi

RAQAMLI TO’LOV TIZIMLARI XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA DAVLAT INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARINING ROLI.....232

Kurbonbekova Mohichehra Turobjonovna, Azlarova Aziza Axrorovna

MOLIVAVIY SAVODXONLIK TUSHUNCHASI VA UNING IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O’RNI.....238

Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi, Sattorova Nasiba G’anijon qizi

AHOLI MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH BO’YICHA XORIJIY ILMIY YONDASHUVLAR
TAHLILI 244

Kurbonbekova Mohichehra Turobjonovna, Muzaffarova Dilbar Mamalatif qizi

MAHALLIY OLIMLAR TADQIQOTLARIDA MOLIVAVIY SAVODXONLIK VA BANK XIZMATLARI MASALALARI 251

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi

BANK PLASTIK KARTALARI VA SHAXSIY HISOB RAQAMLARINI NAZORAT QILISH TIZIMINING
NAZARIY ASOSLARI..... 258

Azlarova Aziza Axrorovna, Sattorova Nasiba G’anijon qizi

AUTENTIFIKATSIYA SXEMALARINI TAHLIL QILISH VA ULARNING AFZALLIKLARI HAMDA KAMCHILIKLARI..... 265

Ahmedova Nilufar Shukratovna, Kurbonbekova Mohichehra Turobjonovna PLASTIK KARTALAR XAVFSIZLIGIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI MAVJUD KIBRXAVFSIZLIK TAHDIDLARI TAHLILI	272
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi ILG'OR XORIJIY MAMLAKATLARDA PLASTIK KARTALAR VA RAQAMLI TO'LOVLAR XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH TAJRIBALARI: FINTECH PLATFORMALARINING QIYOSIY TAHLILI VA MYCARD MOBIL ILOVASINI TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA TAVSIYALAR	278
Kurbonbekova Mohichehra Turobjonovna, Mashrapova Sabina Turobjonovna AHOLI MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA IJTIMOY TARMOQLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA INDIKATORLARI	285
Eshpulatova Muazzam Barnoyevna AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI	292
Eshpulatova Muazzam Barnoyevna МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ЦИФРОВОЙ ЗРЕЛОСТИ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ	298
Назарова Гулчехра Нурмухамбетовна ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ЦИФРОВОЙ ЗРЕЛОСТИ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ УЗБЕКИСТАНА.....	305
Назарова Гулчехра Нурмухамбетовна MOLIYAVIY INKLIZIYADA KIBRXAVFSIZLIKNING O'RNI VA UNING BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: BANK MOBIL ILOVALARI MISOLIDA.....	313
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi MOLIYAVIY XIZMATLARDAN FOYDALANISHDA SOLIQ SAVODXONLIGINING O'RNI	318
Irgashev Anvar Farxodovich RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ALTERNATIV KREDIT SKORING TIZIMLARINING AHAMIYATI	322
Lazizbek Ravshanov Baxtiyor o'g'li THE ECONOMIC ESSENCE OF LABOR AND ITS INTERPRETATION IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS	325
Nomozov Ilhomjon Ziyadullah ugli O'ZBEKISTON KORXONALARIDA BIZNES JARAYONLARINI MODELLASHTIRISH AMALIYOTINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	328
Qarshiyeva Moxinur Olim qizi THE ROLE OF RITUALS IN ATTRACTING TOURISTS.....	331
Freshta Qayoumi O'ZBEKISTONDA REKREATIONS TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-AMALIY O'ZIGA XOS JIHATLARI.....	333
Po'latova Mavluda Sanjar qizi O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA TARMOQLAR KESIMIDA INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI BAHOLASH	336
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIDAN O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI AMALIYOTIDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI VA RIVOJLANISH MUAMMOLARI	340
Valijonov X.A. IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA KICHIK SANOAT ZONALARIDAGI KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGI MASALALARI	344
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich KIMYO SANOATI KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA UNI OSHIRISHNING MAKRO DARAJADAGI TAHLILI	347
Suyarov Shahzod Salim o'g'li INVESTITSIYON MUHITNI SAMARALI BOSHQARISHDA INNOVATSION OMIL TA'SIRCHANLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI.....	350
To'rayev Jasurali To'rayevich SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING IQTISODIY MEXANIZMI: DH-ROI-EM MODEL ASOSIDA	353
Omonov Olim Murodullaevich	

РИСКИ ЛИКВИДНОСТИ ПРИ ОБЕСПЕЧЕНИИ ТРАНСГРАНИЧНЫХ ДЕНЕЖНЫХ ПЕРЕВОДОВ.....	355
Садыков Азиз Миршарапович	
THE ROLE OF TECHNOLOGY IN RESTAURANTS AND ENHANCING OFFERINGS FOR TOURISTS.....	358
Freshta Qayoumi	
INVESTITSIYA FAOLLIQI MINTAQAVIY IQTISODIY XAVFSIZLIK OMILI SIFATIDA	360
Islamov Anvar Ashirqulovi	
ASSESSING DIGITAL MATURITY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: AN INTEGRATED FRAMEWORK APPROACH	363
Berdiyev Temurbek Makhmudullo ugli	
SANOAT TARMOG'INI IQTISODIY RIVOJLANTIRISH VA UNDAN SAMARALI FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	363
Ne'matov Shoxruxbek Ma'murjon o'g'li	
CHANGES IN TEXTILE INDUSTRY OUTPUT AND THE FACTORS INFLUENCING IT	367
Xushvaqtov Shuhrat Abduraufovich	
TIJORAT BANKLARI MOLIVAVIY HISOBOTI AUDITINING NAZARIYMETODOLOGIK ASOSLARI	371
Ibragimov Nodirbek Baxodir o'g'li	
O'ZBEKISTONDA TIJORAT BANKLARI AUDITINING HUQUQIY-ME'YORIY ASOSLARI VA HOZIRGI HOLATI.....	373
Ibragimov Nodirbek Baxodir o'g'li	
KAM XARAJATLI TASHUVCHILAR MODELINING MOHIYATI	376
Suyunov Alisher	
O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK MEHMONXONALAR FAOLIYATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA HORIJIIY TAJRIBANI QO'LLANILISHI.....	379
Abidova Dilfuza Igamberdievna	
ЦИФРОВИЗАЦИЯ В ТУРИЗМЕ КАК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦИИ СПРОСА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ.....	382
Абидова Дилфуза Игамбердиевна	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH.....	385
M. M. Abdurahmanova	
ERKIN IQTISODIY ZONA ISHTIROKCHILARIGA BERILGAN SOLIQ IMTIYOZLARI	389
Davlayev G'olib Ashurovich	
KIMYO SANOATI KORXONALARIDA YASHIL TRANSFORMATSIYA VA RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHNING ILMIY-AMALIY JIHATLARI	392
Xaydarova Kamola Axinjanovna	
ERKIN IQTISODIY ZONALARDA FAOLIYAT YURITUVCHI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI ZAMONAVIY INFRATUZILMA BILAN TA'MINLASHNING HUQUQIY VA IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	395
Davlayev G'olib Ashurovich	
O'ZBEKISTONDA QURILISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA INSTITUTIONAL ISLOHOTLAR	398
Asadova Maftuna Sa'dullayevna	
YASHIL IQTISODIYOTNI MOLIVALASHTIRISH ORQALI IQTISODIYOT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	401
Xolikov S.X.	
YASHIL IQTISODIYOTNI MOLIVALASHTIRISH ORQALI IQTISODIYOT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	404
S.X. Xolikov	
DAROMADLAR VA XARAJATLARNI BOSHQARISH KONSEPSIYALARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	408
Aymuxammedova Amina Kakajanovna	
QISHLOQ XO'JALIGI AGROTEKNOLOGIYALARINI MOLIVALASHTIRISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH	411
Jolibekov Vladimir Baxtiyarovich	

TOWARDS A GREEN ECONOMY IN UZBEKISTAN: REGIONAL DEVELOPMENT AND ENVIRONMENTAL CHALLENGES	413
Khakimdjanova Surayyo Khabibullayevna	
TOWARD RESPONSIBLE HYDROCARBON DEVELOPMENT: SUSTAINABILITY AND ENVIRONMENTAL ACCOUNTABILITY.....	417
Kudratkhodjaeva Ziyoda Kamol kizi	
MINTAQAVIY IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHNING INSTITUTIONAL MECHANISMS	420
Islamov Anvar Ashirqulovich	
O'ZBEKISTON SANOAT TARMOG'INING HOZIRGI HOLATI VA IQTISODIY KO'RSATKICHLARI DINAMIKASI.....	423
Ne'matov Shoxruxbek Ma'murjon o'g'li	
TIJORAT BANKLARINING ONLAYN XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING XALQARO TAJRIBASI	427
Jumaniyozova M. Y.	
HAVO TRANSPORTIDA YUK TASHISH BOZORIDA KICHIK TADBIRKORLIKNING TASHKILIY-HUQUQIY SHAKLLARI: GSA/ GSSA AGENTLIK HAMDA EKSPEDITORLIK MODELLARI TAHLILI	430
Anvarova Dilfuza Abdusattor qizi	
RAQAMLI PLATFORMALAR VA IJTIMOIIY MEDIA TARMOQLARINING TURIZM SOHASIDA ISTE'MOLCHI XATTIHARAKATLARIGA TA'SIR MECHANISMS	435
Jumayev Bobomurod Nurmaxmat o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ELEKTRON XIZMATLARNING ISTIQBOLLARI VA TAHLILI	438
Otaboyev Nodirbek Oybek o'g'li	
QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA EKOLOGIK AKTIVLAR VA INVESTITSİYALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	441
Mirzaev Komiljon Abdullajonovich	
BIOLOGIK AKTIVLARNI HAQQONIY QIYMATDA BAHOLASHNING KO'P OMILLI MODEL VA ULARNI BUXGALTERIYA HISOBIDA AKS ETTIRISH MASALALARI	444
Axmetova S. S.	

BIOLOGIK AKTIVLARNI HAQQONIY QIYMATDA BAHOLASHNING KO’P OMILLI MODEL VA ULARNI BUXGALTERIYA HISOBIDA AKS ETTIRISH MASALALARI

Axmetova S. S.

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Maqolada biologik aktivlarni haqqoniy qiymatda baholashning nazariy va amaliy masalalari tadqiq etilgan. IAS 41 «Qishloq xo’jaligi» buxgalteriya hisobining xalqaro standarti talablari asosida bozor narxlari, biologik transformatsiya darajasi, mahsuldorlik ko’rsatkichlari va kutilayotgan iqtisodiy manfaatlarni birgalikda hisobga oluvchi ko’p omilli baholash modeli asoslangan. Shuningdek, biologik aktivlar hisobini tashkil etish maqsadida yangi ishchi hisobvaraqlar tizimi hamda ularni hisob siyosatida aks ettirish tartibi taklif etilib, moliyaviy hisobot ma’lumotlarining aniqligi, shaffofligi va ishonchliligini oshirish yo’llari ko’rsatilgan.

Kalit so’zlar: biologik aktivlar, haqqoniy qiymat, biologik transformatsiya, ko’p omilli model, hisob siyosati, ishchi hisobvaraqlar, moliyaviy hisobot, IAS 41.

Abstract. The paper examines the theoretical and practical issues of measuring biological assets at fair value. Based on the requirements of IAS 41 “Agriculture,” a multi-factor valuation model is substantiated that jointly accounts for market prices, the degree of biological transformation, productivity indicators, and expected economic benefits. A system of new working accounts and the procedure for reflecting them in the accounting policy are proposed to improve the accuracy, transparency, and reliability of financial reporting data.

Keywords: biological assets, fair value, biological transformation, multi-factor model, accounting policy, working accounts, financial statements, IAS 41.

Аннотация. В статье исследованы теоретические и практические вопросы оценки биологических активов по справедливой стоимости. На основе требований МСФО (IAS) 41 «Сельское хозяйство» обоснована многофакторная модель оценки, учитывающая рыночные цены, степень биологической трансформации, показатели продуктивности и ожидаемые экономические выгоды. Предложена система новых рабочих счетов для организации учёта биологических активов и порядок их отражения в учётной политике, что способствует повышению точности, прозрачности и достоверности данных финансовой отчётности.

Ключевые слова: биологические активы, справедливая стоимость, биологическая трансформация, многофакторная модель, учётная политика, рабочие счета, финансовая отчётность, МСФО (IAS) 41.

KIRISH

Agrar sektor O’zbekiston iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biri bo’lib, uning resurs salohiyati tarkibida biologik aktivlar — chorva mollari, qishloq xo’jaligi ekinlari va ko’p yillik daraxtzorlar muhim o’rin tutadi. Moliyaviy hisob tizimini xalqaro talablarga muvofiq isloh qilish borasidagi ustuvor vazifalar O’zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-282-son qarorida belgilangan [1]. Shuningdek, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son «2022–2026-yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida»gi Farmonida milliy iqtisodiyotni rivojlantirish va iqtisodiy islohotlarni izchil davom ettirish vazifalari belgilangan [2].

Xalqaro amaliyotda biologik aktivlarni hisobga olish tartibi IAS 41 «Qishloq xo’jaligi» standarti bilan tartibga solinadi [3]. Standartda biologik aktiv «tirik hayvon yoki o’simlik» sifatida ta’riflanib, ularni sotish xarajatlari chegirilgan haqqoniy qiymat bo’yicha baholash tamoyili belgilangan. Biroq haqqoniy qiymatni aniqlashda yondashuvlarning subyektivligi, faol bozorlarning yetarli rivojlanmaganligi va biologik transformatsiya ta’sirini to’liq hisobga olishdagi qiyinchiliklar milliy amaliyotda muayyan muammolarni saqlab qolmoqda. Mazkur omillar biologik aktivlar hisobini yanada takomillashtirishni dolzarb qilib qo’yadi.

1. Biologik aktivlarning iqtisodiy mohiyati va tasniflanishi

Biologik aktiv tushunchasiga berilgan ta'riflarni umumlashtirgan holda quyidagi mualliflik yondashuvi shakllantirildi: «Biologik aktivlar — biologik xususiyatlarni o'zida aks ettirgan, biotransformatsiya jarayonida qo'shimcha biologik aktivlarni olish hamda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish, almashtirish, ijaraga berish va sotish yo'li bilan kelgusida iqtisodiy foyda olinadigan hayvonlar hamda o'simliklardir, ularni baholash va nazorat qilish imkoniyati mavjud». Biologik aktivlarning o'ziga xos jihati — ular biologik transformatsiya jarayonida sifat va miqdor jihatdan o'zgarib borishidir. Bu jarayon o'sish, ko'payish va mahsulot berish bilan bir qatorda degeneratsiyani, ya'ni aktiv miqdorining kamayishi yoki sifatining yomonlashishini ham qamrab oladi (1-jadval).

1-jadval

Biologik transformatsiya jarayonining tarkibiy elementlari¹

T/r	Jarayon nomi	Mazmuni
1	O'sish jarayoni	biologik aktivlar miqdorini oshirish yoki sifatini yaxshilash
2	Degeneratsiya	biologik aktivlar miqdorining kamayishi yoki sifatining yomonlashishi
3	Ishlab chiqarish	qishloq xo'jaligi mahsulotlarini olish
4	Ko'payish	yangi biologik aktivlarni olish

IAS 41 standartiga muvofiq, biologik aktivlar maqsadi va foydalanish muddatiga ko'ra iste'molga mo'ljallangan va hosildor (mahsuldor), shuningdek, yetilgan va yetilmagan guruhlariga ajratiladi [3]. Milliy hisob amaliyotida biologik aktivlar alohida tarkiblangan holda ajratilmagan bo'lib, ular asosiy vositalar (ishchi va mahsuldor hayvonlar, ko'p yillik o'simliklar) hamda tovar-moddiy zaxiralar (o'stirishdagi va boquvdagi hayvonlar) tarkibida hisobga olinadi. Fikrimizcha, biologik aktivlarni ularning biznes jarayonlaridagi harakati bo'yicha uzoq muddatli va joriy biologik aktivlarga ajratib, buxgalteriya hisobi obyekti hamda moliyaviy hisobot elementi sifatida turkumlash maqsadga muvofiq. Bunday tasnif biologik aktivlar to'g'risidagi hisob axborotlarining batafsilligi, xolisligi va ishonchligini oshirishga xizmat qiladi.

2. Haqqoniy qiymatda baholashning ko'p omilli modeli

Xalqaro tajribada tarixiy qiymatdan haqqoniy qiymatga o'tish masalasi keng muhokama qilinadigan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. An'anaviy baholash usuli, asosan, bozor narxlariga tayanganligi sababli biologik aktivlarda yuz beradigan biologik o'zgarishlar va kelgusida olinishi kutilayotgan iqtisodiy manfaatlarni har doim ham to'liq aks ettirmasligi mumkin. Xitoylik tadqiqotchi Wencun Shu chorvachilikda biologik aktivlarni o'lchashning maxsus modelini ishlab chiqib, haqqoniy qiymat bo'yicha baholanadigan sof foiz o'zgarishining eng katta ahamiyatga ega ekanligini asoslagan. Ushbu yondashuvlarni rivojlantirgan holda biologik aktivlarni haqqoniy qiymatda baholashning to'rt omilga asoslangan modeli taklif etiladi (2-jadval).

2-jadval

Biologik aktivlarni baholashga ta'sir etuvchi omillar va ularning ulushi²

Nº	Omillar	Mazmuni va baholashga ta'siri	Ulushi, %
1	Bozor narxlari	faol bozordagi amaldagi narxlar; joriy qiymatni aniqlaydi	35
2	Biologik transformatsiya darajasi	o'sish, yetilish va ko'payish jarayonlari; aktiv qiymatining ortishini tavsiflaydi	25
3	Mahsuldorlik ko'rsatkichlari	hosildorlik, sut sog'imi, tirik vazn; ishlab chiqarish salohiyatini baholaydi	20
4	Kutilayotgan iqtisodiy manfaatlar	kelajakdagi pul oqimlari va foyda; iqtisodiy samarani aniqlaydi	20
	Jami		100

Taklif etilgan modelda biologik aktiv qiymati to'rt omilning o'zaro bog'liqligi asosida aniqlanadi. Bunda bozor narxlari asosiy omil sifatida saqlanib qoladi, biologik transformatsiya, mahsuldorlik va kelgusida daromad keltirish salohiyati esa baholash jarayonida birgalikda hisobga olinadi. Natijada biologik aktivning iqtisodiy qiymatini nisbatan batafsilroq ifodalash imkoniyati yuzaga keladi. An'anaviy va taklif etilgan usullarning qiyosiy tavsifi 3-jadvalda keltirilgan.

¹ Manba: IAS 41 [3] asosida muallif tomonidan tuzilgan.

² Manba: IAS 41 [3] va W. Shu [8] asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

3-jadval

An’anaviy va taklif etilgan baholash usullarining qiyosiy tavsifi³

Ko’rsatkich	An’anaviy baholash	Ko’p omilli model
Bozor narxlari	+	+
Biologik transformatsiya	–	+
Mahsuldorlik ko’rsatkichlari	–	+
Kutilayotgan iqtisodiy manfaatlar	–	+
Baholashning aniqlik darajasi	o’rtacha	yuqori
Moliyaviy hisobotlarning ishonchligi	o’rtacha	yuqori
Investitsiyaviy jozibadorlik	o’rtacha	yuqori

3. Ishchi hisobvaraqlar tizimi va hisob siyosati masalalari

Biologik aktivlar bo’yicha sintetik va analitik hisobni yanada samarali tashkil etish maqsadida tashkilotning ishchi hisobvaraqlar rejasini 21-son BHMSda belgilangan hisobvaraqlar rejasida shakllantirish va hisob siyosatida aks ettirish lozim [4]. Shu asosda biologik aktivlar hisobini takomillashtirish uchun alohida ishchi hisobvaraqlarni kiritish taklif etiladi. Bu biologik aktivlarga aloqador tezkor va tahliliy axborotni shakllantirish, ular bilan bog’liq daromadlar, xarajatlar va qiymat o’zgarishlarini alohida-alohida hisobga olish imkonini beradi.

4-jadval

Biologik aktivlar hisobi uchun taklif etilgan ishchi hisobvaraqlar⁴

Hisobvaraqlar	Nomi	Vazifasi
0180	Uzoq muddatli biologik aktivlar	ko’p yillik o’simliklar, mahsuldor va ishchi hayvonlarni umumiy hisobga olish
0181	O’simliklar	ko’p yillik daraxtzorlar va o’simliklar hisobi
0182	Hayvonlar	mahsuldor va ishchi hayvonlar hisobi
2600	Joriy biologik aktivlar va qishloq xo’jaligi mahsulotlari	bir yillik o’simliklar hamda olingan mahsulotlar hisobi
2610	O’stirishdagi hayvonlar	o’stirishdagi yosh chorva mollari hisobi
2620	Boquvdagi hayvonlar	boquvdagi (bo’rdoqidagi) hayvonlar hisobi
9071	Biologik aktivlarni dastlabki tan olishdan daromadlar	dastlabki tan olishdagi daromatlarni hisobga olish
9072	Haqqoniy qiymatning oshishidan olingan foyda	sotish xarajatlari chegirilgan haqqoniy qiymat o’sishidan foyda
9171	Biologik aktivlar xarajatlari	aktivlarni saqlash va mahsulot olish xarajatlari

Ishchi hisobvaraqlardan foydalanish hisob siyosatida mustahkamlanishi lozim. Hisob siyosatida haqqoniy qiymatni aniqlash usullari, biologik transformatsiyani buxgalteriya hisobida aks ettirish tartibi, daromatlarni tan olish va baholashda foydalaniladigan axborot manbalari hamda ochib berish talablari aniq belgilab qo’yilishi kerak. Biologik aktivni tan olishda uch mezon — aktiv ustidan nazoratning mavjudligi, kelgusida iqtisodiy foyda olish ehtimoli va qiymatni ishonchli baholash imkoniyati — asos qilib olinadi. Bozor ma’lumotlari yetarli bo’lmagan hollarda muqobil yondashuv sifatida diskontlangan pul oqimlari usuli qo’llaniladi.

4. Biologik aktivlar salmog’ining amaliy tahlili

O’zbekiston Respublikasining ayrim qishloq xo’jaligi korxonalari moliyaviy hisobotlari asosida o’tkazilgan tahlilda biologik aktivlar salmog’ining o’sish dinamikasi kuzatilgan. Asosiy vositalar ulushida esa ayrim davrlarda nisbatan pasayish qayd etilgan (5-jadval).

5-jadval

Ayrim qishloq xo’jaligi korxonalari aktivlari tarkibida biologik aktivlar salmog’i, % (2022–2025-yillar)⁵

№	Korxona nomi	2022	2023	2024	2025	O’rt.
1	«Mehnat Baxtli Sut» MChJ	18	21	24	27	22,5
2	«Indorama Agro» MChJ	32	35	38	40	36,3
3	«Yangi Toshkent konserva» MChJ	10	14	16	19	14,8

3 Manba: [3; 7; 8] asosida muallif tomonidan tuzilgan.

4 Manba: IAS 41 [3] va 21-son BHMS [4] asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

5 Manba: korxonalarning moliyaviy hisobotlari asosida muallif hisob-kitobi.

5-jadval ma'lumotlariga ko'ra, chorvachilikka ixtisoslashgan «Mehnat Baxtli Sut» MChJda biologik aktivlar ulushi to'rt yil davomida 18 foizdan 27 foizgacha oshgan. Paxta-to'qimachilik yo'nalishida faoliyat yurituvchi «Indorama Agro» MChJda mazkur ko'rsatkich 32–40 foizni tashkil etib, tahlil qilingan korxonalar orasida nisbatan yuqori bo'lgan. Faoliyati turli yo'nalishlarni qamrab olgan «Yangi Toshkent konserva» MChJda biologik aktivlar ulushi nisbatan past bo'lsa-da, uning o'sish dinamikasi saqlanib qolgan. Taklif etilgan ko'p omilli model va ishchi hisobvaraqlar tizimidan biologik aktivlar hisobini takomillashtirishda foydalanish tavsiya etiladi. Mazkur yondashuv biologik aktivlarni haqqoniy qiymatda baholash aniqligini hamda moliyaviy hisobot ma'lumotlarining ishonchligini oshirishga ko'maklashishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi. Birinchidan, biologik aktivlarning iqtisodiy mohiyati aniqlashtirilib, ularni biznes jarayonlaridagi harakatiga ko'ra uzoq muddatli va joriy biologik aktivlarga ajratish asoslandi. Ikkinchidan, bozor narxлари, biologik transformatsiya darajasi, mahsulдорlik va kutilayotgan iqtisodiy manfaatlarni birgalikda hisobga oluvchi ko'p omilli baholash modeli ishlab chiqildi. Uchinchidan, biologik aktivlarning sintetik va analitik hisobini tashkil etishga doir ishchi hisobvaraqlar taklif qilinib, ularni hisob siyosatida aks ettirish tartibi asoslandi. Mazkur takliflarni amaliyotda qo'llash moliyaviy hisobot ma'lumotlarining aniqligi, shaffofligi va ishonchligini, shuningdek, agrar korxonalarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 15-sentabrdagi PQ-282-son «Moliyaviy hisob tizimini xalqaro talab va standartlarga muvofiq takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-7728924>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son «2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni. <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>
3. O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2022-yil 10-noyabrdagi 61-son buyrug'iga 26-ilova. 41-son «Qishloq xo'jaligi» Buxgalteriya hisobining xalqaro standarti (IAS 41). O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2022-yil 9-dekabrda 3400-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan. <https://lex.uz/uz/docs/6312360>
4. O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobi milliy standarti (21-sonli BHMS) «Xo'jalik yurituvchi subyektlarda buxgalteriya hisobining hisobvaraqlar rejasi va uni qo'llash bo'yicha yo'riqnoma». O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyot va moliya vazirining 2024-yil 14-noyabrdagi 191-son buyrug'i. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2024-yil 27-dekabrda 3593-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan. <https://lex.uz/uz/docs/-7282737>
5. Menglikulov B.Yu. Chorvachilikda biologik aktivlarni saqlash xarajatlari hisobi, tannarx hisoblash va auditi metodologiyasini takomillashtirish: iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. — Toshkent, 2023. — 203 b.
6. Boltayev A.S. Biznes jarayonlarida biologik aktivlarning hisob obyekti sifatida tasniflanishi va tavsifi // Iqtisodiyot va ta'lim. — 2023. — 24-jild, 5-son. — 387–394-b.
7. Argilés J.M., García-Blandón J., Monllau T. Fair Value versus Historical Cost-Based Valuation for Biological Assets: Predictability of Financial Information // Revista de Contabilidad – Spanish Accounting Review. — 2011. — Vol. 14, No. 2. — P. 87–113. — DOI: 10.1016/S1138-4891(11)70029-2.
8. Shu W. Accounting Measurement Model of Biological Assets in Animal Husbandry // Revista Científica, FCV-LUZ. — 2019. — Vol. XXIX, No. 5. — P. 1336–1344.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA SUN'IY INTELLEKT

Ilmiy elektron jurnal

(MAXSUS SON)

Bosh muharriri: Mo'minov Baxodir Boltaevich

Bosh muharrir o'rinbosari: Nasimov Rashid

Muharrir: Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Musahhih: Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Dizayner: Egamberdiev Elyor

“Raqamli transformatsiya va sun'iy intellekt” jurnali 23.10.2020-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№1124 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

